

در مورد یک فرد، به این نتیجه می‌رسیم که بین کار انجام شده به وسیله فرد و موقعیت انجام آن کار یک تأثیر متقابل وجود دارد. همچنین این قبیل شیوه‌های فکری دست کم به‌طور جزئی در جامعه پذیرفته شده و نزد همگان شناخته شده‌اند. نظریه «استقلال فکری»، ۱۳ روش فکری را مطرح می‌کند که در این ۱۳ روش به ۵ بعد از ابعاد شخصیتی افراد، پرداخته می‌شود. این ۱۳ روش فکری شامل ۱۳ کارکرد تحت عنوان شیوه‌های قانونی، اجرایی و قضایی؛ ۴ ساختار تحت عنوان روش‌های بایگانی (دارای سلسله مراتب)، گروهی، طبقاتی و آنارشیستی (آشفته، هرج و مرج)؛ ۲ سطح (تراز) تحت عنوان شیوه‌های جزئی و کلی؛ ۲ حوزه تحت عنوان شیوه‌های درونی و بیرونی و ۲ گرایش تحت عنوان شیوه‌های آزاد (میان داد) و شیوه‌های قدیمی تفکر (فکری). فهرست A در این خصوص به شرح مواردی پرداخته است. این تحقیق درباره اهمیت به کارگیری

که نسبت به بقیه کاربردی تر هستند عبارتند از: «شیوه‌های شناختی، شیوه‌های یادگیری و شیوه‌های فکری». با وجود این که، این سه روش به لحاظ مفهومی با هم متفاوت می‌باشند، اما در یک جنبه مهم به هم شباهت دارند و آن این که این سه روش، با «توانایی‌ها و استعدادها» کاملاً در تمایز هستند؛ چرا که «استعداد» به توانایی انجام کار اشاره دارد. در حالی که یک روش فرضی در چگونگی اولویت‌بندی فرد در استفاده از توانایی‌های خویش خلاصه می‌شود. درباره این قبیل روش‌ها، نظریه‌های مهمی ارایه و مطالعاتی انجام شده که اخیراً در چند کتاب خلاصه‌وار ذکر شده‌اند:

کتابی به قلم جانسون و گرا بووسکی به سال ۱۹۹۳ میلادی، کتابی به قلم رایدینگ و شم به سال ۱۹۹۱ میلادی، کتابی به قلم رایدینگ و رینر به سال ۱۹۹۸ میلادی و کتابی به قلم استرنبرگ و ژانگ به سال ۲۰۰۱ میلادی. نظریه استرنبرگ (۱۹۹۷-۱۹۸۸) که به نظریه

در این تحقیق برای نخستین بار پیرامون تأثیر شیوه‌های فکری در تکامل ابعاد اجتماعی-روانی شخصیت فرد، مطالعاتی صورت گرفته است. به این منظور ۲۵۴ نفر مشتمل بر ۵۴ نفر مرد و ۱۹۱ نفر زن که میانگین سنی آنها ۲۱ سال بود، از میان دانشجویان چینی انتخاب شدند تا به «پرسشنامه شیوه‌های فکری» که در سال ۱۹۹۲ میلادی توسط استرنبرگ و واگز تهیه شده بود - «پرسشنامه تحول اهداف» - که در سال ۱۹۹۷ میلادی توسط برت و هود تهیه شده بود - پاسخ دهند. طبق نتایج حاصله معلوم شد دانشجویان در پاسخگویی به «پرسشنامه شیوه‌های فکری» هدفمندی و برخورداری از اراده‌ای قوی را از خود بروز داده‌اند که این امر از تکامل یکی از ابعاد مهم اجتماعی - روانی شخصیت آنها حکایت داشت. از این رو، طبق نتایج حاصل از این مطالعه، باید نظریه‌های مربوط به «شیوه‌های فکری» با مجموعه نظریه‌های قدیمی‌ای که در خصوص تکامل دانش آموز تدوین شده بودند، ادغام

نقش شیوه‌های فکری در تکامل ابعاد اجتماعی-روانی شخصیت فرد

ترجمه: زهرا پورمقداد
کارشناس ارشد روان سنجی

شیوه‌های فکری‌ای که به شماری از ابعاد شخصیتی دانش‌آموز می‌پردازند و در تکامل شخصیتی او چه در محیط داخلی مدرسه و چه خارج از آن مؤثر واقع می‌شوند به بحث و گفتگو می‌پردازد. اصطلاح «تکامل دانش‌آموز» که برای نخستین بار در سال ۱۹۳۷ میلادی به وسیله اعضای «شورای آموزشی آمریکا» مطرح شد، مسئله «رشد و تکامل» دانش‌آموز را به عنوان یک انسان کامل از نظر می‌گذراند. نظریه‌های متفاوتی که در این باره مطرح شدند و در دهه‌های آخر ۱۹۶۰ و اوایل ۱۹۷۰ میلادی درباره آنها کتاب‌ها نوشته شدند؛ در ۵ گروه دسته‌بندی شدند که عبارتند از: تحول شناختی، تحول اجتماعی - روانی، تیپ‌شناسی افراد، بررسی رفتارهای بیرونی و شیوه‌های تکاملی (بلوغ) افراد. با این وجود هنگامی که محققان پیرامون نظریه‌های تکاملی

«استقلال فکری» معروف است، به عنوان یکی از جدیدترین نظریه‌هایی که پیرامون «روش‌های فکری» ارایه شد، حتی تا به امروز توجه محققان زیادی را به خود معطوف داشته است. همان طور که می‌دانیم لغت self-government به معنای «استقلال» است، در این جا استفاده از لغت government به معنای دولت، بیشتر جنبه استعاری دارد و بیشتر به این گفته استرنبرگ اشاره دارد، همانطور که برای اداره جامعه شیوه‌های متفاوتی وجود دارد، برای کنترل و اداره فعالیت‌های آدمی نیز راه‌های متفاوتی موجود است. در زمینه کنترل و اداره فعالیت‌های بشری، فرد روش‌هایی را انتخاب می‌کند که به موجب آنها به آسودگی و راحتی فکری دست یابد. علاوه بر این، این قبیل مدل‌ها نه بی‌فایده‌اند نه سودمند؛ در عوض به هنگام استفاده از یک روش

شوند و کادر آموزشی و پرورشی در جهت تکامل دانش‌آموز، این قبیل تئوری‌های روان‌شناسانه را به کار بندند.

برطبق گفته مورگان در سال ۱۹۹۷ میلادی، از زمانی که محققان درباره تأثیر شیوه‌های گوناگون فکری در عملکرد آدمی دست به تحقیق زدند، تا به امروز، بیش از ۵۰ سال می‌گذرد. آلپورت برای نخستین بار در سال ۱۹۳۷ میلادی «مدل ساختاری» را ایجاد کرد. این مدل به شیوه‌های مخصوص پردازش اطلاعات اشاره دارد؛ آنهم زمانی که افراد تحت تأثیر تیپ‌های شخصیتی متفاوتی قرار می‌گیرند و از این قبیل شیوه‌های پردازشی استفاده می‌کنند. از این رو، به هنگام بررسی این قبیل شیوه‌ها، به یک سری کلمات و نمادهای کلیدی می‌رسیم که ما را در آفرینش شیوه‌های بعدی یاری می‌رسانند. سه نمونه از شیوه‌هایی

می شود و پرسشنامه‌های معتبر و موفق به حساب می آید؛ اما مسیر تکامل در آن با آنچه در نظریه پری مطرح شده، کاملاً متفاوت است. علاوه بر این، طبق نظریه استقلال فکری استرنبرگ (۱۹۹۷-۱۹۸۸)، شیوه‌ها (روش‌های) فکری دانشجویان چینی مورد بررسی قرار گرفت. پس طبق نتایج حاصل از این مطالعه، نظریه استرنبرگ به کار گرفته می شود و معتبر و موثق می باشد به علاوه، این نظریه چه در محیط آموزشی مدرسه، چه در محیط بیرون و چه در سطوح دانشگاهی و چه در مورد دانشجویان چینی از ارزش و اهمیت بالای آموزشی برخوردار است.

اخیراً طی یک مطالعه، شیوه‌های فکر و نحوه تکامل یکی از ابعاد اجتماعی- روانی شخصیت دانشجویان چینی مورد بررسی قرار گرفت. در این بررسی همانطور که انتظار آن می رفت، با توجه به برخورداری هر چه بیشتر دانشجویان از حس هدفمندی، میزان به کارگیری شیوه‌های فکری به وسیله او نیز افزایش می یافت. چرا که یکی از نشانه‌های مسئولیت پذیری، تحول اهداف است و هر چقدر که فرد از حس هدفمندی بیشتری برخوردار باشد، نیازمند به کارگیری انواع گوناگونی از شیوه‌های فکری خواهد بود، به طوری که هر کدام از این شیوه‌ها با توجه به موقعیت در نظر گرفته شده، در تحقق اهداف فرد نقش مهمی ایفا می کنند. علاوه بر این، به منظور بررسی میزان مسئولیت پذیری فرد در زندگی شخصی خویش، بنا به دو دلیل از یک معیار شاخص دیگر استفاده می کنند. اول آن که شاخص مسئولیت پذیری جدای از شاخص‌های شیوه‌های فکری، میزان درستی پرسشنامه تحول اهداف را مورد بررسی قرار می دهد و دوم آن که اگر شاخص مسئولیت پذیری به طرز آشکار و مثبت با شاخص‌های تحول اهداف از ارتباط می باشد، پس چرا این شاخص به پرسشنامه اهداف متحول ضمیمه نشده است، چرا که یکی از نشانه‌های حس مسئولیت پذیری برخورداری از حس هدفمندی است.

روش آزمایش

۲۴۵ نفر متشکل از ۵۴ نفر مرد و ۱۹۱ نفر زن از میان دانشجویان چینی دانشگاه بزرگ و تحقیقاتی شانگهای، داوطلب شدند تا در این بررسی (مطالعه) شرکت جویند. ۱۳۱ نفر از افراد شرکت کننده در این آزمایش در رشته تحصیلی «زبان چینی» و ۱۱۲ نفر در رشته «شیمی» مشغول به تحصیل بودند. این افراد در یکی از چهار پایه تحصیلی به قرار زیر مشغول به تحصیل بودند: جمعاً ۷۱ نفر سال اولی، ۵۵ نفر سال دومی، ۶۷ نفر سال سوم و ۵۲ نفر سال بالایی (سال آخر) می باشند. میانگین سنی این افراد، ۲۱ سال و دامنه سنی آنها بین ۱۸ تا ۲۴ سال در نوسان بود. در این آزمایش، میان کلیه شرکت کنندگان، دو پرسشنامه به قرار زیر توزیع شد: یکی پرسشنامه شیوه‌های فکری (که به سال ۱۹۹۲ میلادی توسط استرنبرگ و واگنر تهیه شده بود) و دیگری پرسشنامه تحول اهداف (که در سال ۱۹۹۷ میلادی توسط برت و هود تدوین شده بود). پرسشنامه اول، از ۶۵ جمله

رشد اهداف تخصصی (حرفه‌ای) به آن دسته از دانشجویانی اختصاص دارد که در زمینه شناسایی انگیزه‌ها و ارزش‌های منحصر به فرد خود به آگاهی‌های وسیعی دست یافته‌اند. برنامه‌های شغلی این قبیل افراد از وضوح و شفافیت خاصی برخوردار می باشند. این قبیل افراد به ارزش وجودی تحصيلات بالاتر پی برده‌اند که طی آن افراد در پیشینه خود «متخصص یا حرفه‌ای» بار می آیند

(اظهاریه) تشکیل شده، که طی هر ۵ جمله (اظهاریه) یکی از روش‌های سیزده گانه فکری که در نظریه استقلال فکری به آن پرداخته شد، مورد بررسی و مطالعه قرار می گیرد. در هر جمله، با توجه به شاخص لایکرت، طرز تفکر دانشجویان با استفاده از عبارات هفت گانه‌ای مورد بررسی قرار می گیرد در این عبارت، در گزینه اول شیوه کار به هیچ وجه به اطلاع دانشجویان نمی رسد و در گزینه هفتم دانشجویان به طرز آشکار و واضح از شیوه کار با خبر می شوند. طی مطالعات اخیر، دانشجویان از میان پرسشنامه‌هایی که یا به زبان چینی یا انگلیسی ترجمه شده، به پرسشنامه‌هایی پاسخ می دهند که به زبان چینی ترجمه شده‌اند.

همچنان که قبلاً نیز گفتیم، صحت و درستی این پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفته است. همچنانکه نتایج حاصل از این آزمایش نیز از اعتبار قابل قبولی برخوردار است. ضرایب آلفا در مدل کرون باخ بین شاخص‌های ۵۰ تا ۸۰ در نوسان است. طی مطالعات اخیر، با توجه به مدل کرون باخ ضرایب آلفا در مورد روش‌های قانونی، اجرایی، قضایی، کلی، جزئی، آزاد، قدیمی (محافظه کار)، بایگانی (دارای سلسله مراتب)، طبقاتی گروهی، آشفته (هرج و مرج) و شیوه‌های درونی و بیرونی تفکر به ترتیب، به قرار زیر می باشند:

۷۰، ۷۴، ۵۲، ۶۱، ۷۷، ۷۰، ۸۶، ۵۰، ۵۹، ۷۴، ۶۴، ۷۱

با توجه به آنکه، در هر کدام از شاخص‌های مورد نظر به نوعی ناهماهنگی مقوله‌ای (موضوعی) به چشم می خورد، از این رو این قبیل ضرایب آلفا در خصوص به کارگیری در حوزه تحلیل‌های آماری، مفید واقع می شوند.

در پرسشنامه تحول اهداف که به زبان انگلیسی ترجمه شده است. ۴۵ مورد گنجانده شده است. در ۱۵ مورد که خود از ۳ زیرشاخه تشکیل شده‌اند، یکی از ابعاد سه گانه حس هدفمندی مورد بررسی قرار می گیرد. اولین شاخص به

انگیزه‌های جنبی - تفریحی، دومین شاخص به انگیزه‌های شغلی و سومین شاخص به سبک زندگی افراد اختصاص پیدا می کند. در هر جمله و بر طبق شاخص ۵ گزینه‌ای لایکرت، جملات از ۵ گزینه تشکیل شده‌اند و همیشه گزینه اول نادرست و گزینه آخر (پنجم) صحیح می باشد. در ۱۰ مورد از این پرسشنامه جملاتی به چشم می خورند که به طرز نادرست عبارت بندی شده‌اند که دانشجویان باید جملات را به شکل صحیح و درست خود برگردانند و امتیاز بگیرند. امروزه در مطالعات فعلی از پرسشنامه‌هایی استفاده می کنند که به دو زبان انگلیسی و چینی ترجمه شده‌اند. در مرحله برگردان و ترجمه، مناسبات فرهنگی دو کشور مورد توجه قرار می گیرد. چرا که کلیه عبارات موجود در این پرسشنامه در مورد موقعیت‌های کلی‌ای بحث می کنند که طی آنها ابعاد سه گانه حس هدفمندی مورد بررسی قرار می گیرد. پس کلیه این عبارات باید به گونه‌ای ترجمه شده باشند که پژوهشگر را به این هدف نزدیک تر سازند.

علاوه بر این، یک شاخص دیگر نیز در این مطالعه به کار گرفته می شود. این شاخص همان فاکتور مسوولیت پذیری است که در نظریه تکامل شناختی ژانگ که بین سال‌های ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۷ میلادی آن را تدوین کرد، عنوان شده بود. در این پرسشنامه ۷ جمله در نظر گرفته شده‌اند که هر کدام کلاً میزان مسوولیت پذیری فرد را در زندگی شخصی خویش، مورد ارزیابی قرار می دهد. صحت و درستی، شاخص مسوولیت پذیری به عنوان یکی از شاخص‌های مطرح شده در نظریه تکامل شناختی ژانگ، مورد تأیید قرار گرفت و از این رو به منظور ارزیابی میزان مسوولیت پذیری دانشجویان چینی و آمریکایی مورد استفاده قرار گرفت.

سه مورد از این پرسش نامه که یکی به شاخص انگیزه‌های جنبی - تفریحی و دوتای دیگر که به شاخص انگیزه‌های شغلی می پردازند، به طرز غیر قابل قبول از هماهنگی‌های موضوعی ای را که میان ضرایب وجود دارد، می کاهند (هماهنگی‌های موضوعی میان ضرایب را کاهش می دهند). به همین دلیل این ۳ مورد از گردونه تحلیل‌های آماری حذف می شوند (خارج می شوند). ضرایب آلفا طبق مدل کرون باخ، در موارد مذکور به قرار زیر می باشند:

در مورد شاخص انگیزه‌های جنبی - تفریحی: ۵۶، در مورد شاخص انگیزه‌های شغلی: ۶۸، در مورد شاخص سبک زندگی: ۷۴ و در مورد شاخص مسوولیت پذیری ۸۰. این قبیل ضرایب با ضرایبی که در نظریه برت و هود مطرح شدند، قابل مقایسه می باشند.

از اینکه شاخص مسوولیت پذیری با کلیه شاخص‌های سه گانه هدفمندی، همبستگی کاملاً مشخصی دارد می توان نتیجه گرفت که پرسشنامه «تحول اهداف»، از اعتبار قابل قبولی برخوردار است. بنابراین مسوولیت پذیری به عنوان شاخص چهارم در پرسشنامه تحول اهداف مطرح می شود. همانطور که پیش تر نیز گفته شد، با توجه به آن که میان شاخص‌های

نتیجه سن و جنس افراد در زمینه شاخص‌های مسئولیت‌پذیری و شاخص‌های شیوه‌های فکری ایجاد می‌شوند به کمک رابطه‌های ریاضی نظیر رابطه ترتیب صفر (zero-order) و واریانس‌های چند متغیره، قابل شناسایی خواهند بود. به عنوان مثال طی این مطالعه، دانشجویان مذکر در مقایسه با دانشجویان مونث از حس مسئولیت‌پذیری بالاتری برخوردار بودند و در خصوص به کارگیری انواع شیوه‌های فکری از جمله: قانونی، قضایی، آزاد و درونی امتیازات بیشتری کسب کردند. دانشجویان بزرگ‌تر نسبت به دانشجویان کم‌سن و سال، از انگیزه‌های شغلی به مراتب بیشتری برخوردار بودند و در خصوص به کارگیری شیوه‌های فکری قضایی و درونی توانستند امتیازات بیشتری را کسب کنند. بقیه تحلیل‌های آماری نیز به تأثیر تفاوت‌های جنسی و سنی اختصاص یافتند.

نتایج حاصل از این مطالعه به واسطه دو روش آماری، مورد بررسی قرار گرفتند. در روش اول، با توجه به تفاوت‌های سنی و جنسی، ضرایب مربوط به شاخص‌های شیوه‌های فکری و شاخص‌های هدفمندی، مورد محاسبه قرار گرفتند. در روش دوم، نتایج حاصل از تفاوت‌های جنسی و سنی، در مقایسه با روش اول، سیر نزولی داشت. از این رو با توجه به آن که شاخص‌های هدفمندی به عنوان متغیرهای معیار و شاخص‌های شیوه‌های فکری به عنوان متغیرهای پیشگو در نظر گرفته می‌شوند، از این رو در تحلیل‌های آماری از روش‌هایی غیر از روش دوم استفاده می‌کنند.

نتایج

تفاوت‌های سنی و جنسی و کنترل نتایج حاصل از روابطی که میان شیوه‌های فکری و هدفمندی برقرار است. همانگونه که ملاحظه کردید، ضرایبی که از رابطه میان شاخص‌های شیوه‌های فکری و شاخص‌های هدفمندی حاصل می‌شوند، ضرایبی مطلق و از اینرو قابل ملاحظه می‌باشند. ۸ نمونه از این ضرایب ارزش آماری ندارند. ۴ نمونه از شیوه‌های فکری از جمله: شیوه‌های فکری کلی، گروهی، هرج و مرج (آشفته) و درونی، با شاخص انگیزه‌های شغلی هیچ همبستگی قابل ملاحظه‌ای ندارند. علاوه بر این، شیوه فکری قدیمی (سنتی) هیچ ارتباط چشمگیری با شاخص‌های هدفمندی و از جمله شاخص انگیزه‌های شغلی ندارد. لذا این یافته تحقیقاتی که: «اکثر ضرایبی که از رابطه میان شاخص‌های شیوه‌های فکری و شاخص‌های هدفمندی حاصل می‌شوند، ضرایبی مطلق و قابل ملاحظه‌اند» ما را در پیش‌بینی این مسأله یاری می‌رساند که هر چه قدر، قدر مطلق حس هدفمندی بیشتر باشد، فرد به همان اندازه از شیوه‌های فکری بیشتری استفاده می‌کند. این قانون خصوصاً در مورد شاخص‌هایی همچون: انگیزه‌های جنبی - تفریحی، نحوه زندگی و مسئولیت‌پذیری فرد، صدق می‌کند.

گرفتند و آن دو پرسشنامه دیگر به علت نواقصی که داشتند و به طور کامل به وسیله دانشجو تکمیل و پاسخ داده نشده بودند، کنار گذاشته شدند.

تحلیل داده‌ها

طی مطالعات پیشین معلوم شد که شیوه‌های فکری در نتیجه سن و جنسیت افراد از تنوع قابل ملاحظه‌ای برخوردارند. علاوه بر این، با توجه به تفاوت‌های سنی و جنسی افراد، حس هدفمندی در آنها به تکامل می‌رسد و این مسأله با در نظر گرفتن اصل تکامل بعد اجتماعی - روانی شخصیت فرد قابل پیش‌بینی است (امری دور از انتظار نیست). به لحاظ تئوری، طی یک سری مراحل زنجیروار سنی بعد اجتماعی - روانی شخصیت فرد به تکامل می‌رسد. نظریه‌هایی که درباره این نوع از تکامل طرح می‌شوند، بیشتر در خصوص این مطلب که محیط در تکامل دانشجو نقش بسزایی ایفا می‌کند به بحث و مناقشه می‌پردازند. پس با توجه به اینکه زنان و مردان تمایل دارند که در محیط‌های متفاوت اجتماعی وارد شوند از این رو مشخص می‌شود که تا چه اندازه تفاوت‌های جنسی در تکامل حس هدفمندی افراد نقش بسزایی ایفا می‌کند.

طی مطالعات اخیر، به منظور شناسایی تفاوت‌های اساسی‌ای که در نتیجه سن و جنس افراد در زمینه شیوه‌های فکری و حس هدفمندی آنها ایجاد می‌شود، یک سری تحلیل‌های آماری مقدماتی انجام گرفت. تفاوت‌های اساسی‌ای که در

پرسشنامه تحول اهداف و پرسشنامه شیوه‌های تفکر همبستگی کاملی برقرار است، از این رو می‌توان نتیجه گرفت که پرسشنامه تحول اهداف از اعتبار قابل قبولی برخوردار است. برای نیل به این مقصود باید شاخص‌های چهارگانه پرسشنامه تحول اهداف را به عنوان متغیرهای اولیه و شاخص‌های پرسشنامه شیوه‌های تفکر را نیز به عنوان متغیرهای ثانویه در نظر بگیریم و نهایتاً با توجه به رابطه‌ای که میانشان حاکم است در رابطه ترتیب صفر و از طریق عملیات ماتریسی، مقادیر را مورد محاسبه قرار دهیم. نتایج حاصل از این محاسبه نشان داد که میان شاخص‌های مذکور، رابطه‌هایی آشکار و مثبت وجود دارد. این پنج رابطه منحصر به فرد مشتمل بر ۴ رابطه و ۱ رابطه دیگر می‌باشند که هر کدام به ترتیب از ارتباطی که میان شاخص قدیمی (سنتی) شیوه‌های فکری با شاخص‌های چهارگانه هدفمندی موجود است و از ارتباطی که میان شاخص‌های کلی شیوه‌های فکری و شاخص انگیزه‌های شغلی حاکم است، حکایت می‌کند.

روش بررسی

طی ۳۰ دقیقه آخر وقت کلاس، داده‌های لازم جمع‌آوری شد. مادامی که داوطلبان مشغول پاسخگویی به سوالات بودند، آن دسته از دانشجویانی را که تمایل نداشتند در این آزمایش شرکت کنند، مرخص کردیم. از میان ۲۴۷ عدد پرسشنامه دریافتی، ۲۴۵ عدد مورد بررسی قرار

